

DEZVOLTAREA URBANĂ A LOCALITĂȚILOR RURALE ȘI DINAMICA STRUCTURILOR SOCIOPROFESIONALE ÎN ZONELE DE INFLUENȚĂ ALE ACESTORA

Ion Cauc, Gh. Bărbulescu

Academia „Ștefan Gheorghiu”

Amplasarea echilibrată a forțelor de producție pe teritoriul țării, valorificarea superioară a resurselor materiale și de muncă existente în fiecare zonă, sistematizarea și modernizarea rețelei de localități urbane și rurale constituie obiective fundamentale ale politicii Partidului Comunist Român privind dezvoltarea economico-socială a României în profil teritorial. Scopul fundamental al politicii în acest domeniu îl constituie sporirea valorii muncii sociale și, pe baza acesteia, creșterea potențialului economic al tuturor județelor ca bază reală a unor raporturi de egalitate și echitate socială între toți membrii societății.

În viața reală, politica partidului privind dezvoltarea economico-socială în profil teritorial s-a concretizat prin accentuarea tendinței de apropiere dintre toate județele și zonele țării din punct de vedere al producției globale pe locuitor (indicator de bază în exprimarea eficienței muncii sociale), precum și în sistematizarea și modernizarea tuturor localităților rurale și urbane din țara noastră.

În ceea ce privește procesul de devenire urbană a unor localități rurale experiența țării noastre a validat două modele cu caracteristici relativ distincte. Un model esterezultanta implantării în zone rurale a unor obiective de tip industrial, de importanță națională, în scopul valorificării resurselor materiale și de muncă din teritorii relativ mai mari. Cel de-al doilea model rezultă drept consecință a politicii de sistematizare și modernizare a localităților rurale, desemnate prin programele de dezvoltare a se constitui în orașe agroindustriale.

Cercetările concrete efectuate intensiv în două localități în plin proces de devenire urbană — com. Turceni jud. Gorj și com. Scornicești, jud. Olt* — au permis evidențierea naturii specifice a proceselor socioeconomice și culturale ce au loc în cele două tipuri de orașe. Concluziile au fost validate prin analiza comparativă a datelor rezultate din cercetările intensive și a celor rezultate din cercetări extensive asupra altor 27 de localități, printre care menționăm Băbeni, Bălcești (Vâlcea), Motru și Roșia (Gorj), Stoicânești (Olt), Mahmuntia (Tulcea) și altele.

* Cercetările au fost efectuate în comuna Scornicești (Gh. Bărbulescu) și în comuna Turceni (I. Cauc) începând din anul 1977 și respectiv din anul 1975 pe baza unei metodologii unitare cu scopul de a elabora studii monografice, complete, asupra celor două localități.

Trăsăturile specifice ale diverselor procese din interiorul comunităților umane și organizațiilor economice în cazul celor două modele de dezvoltare se impun a fi cunoscute atât pentru importanța teoretică-metodologică pe care o prezintă această cunoaștere, dar mai ales pentru importanța practic-aplicativă. În perioada 1981–1985 numărul orașelor din țara noastră va crește de la 365 la 505. Întregul proces de organizare și conducere a proceselor economice și a acțiunii colectivităților umane în noile așezări urbane ce se vor constitui trebuie să se realizeze în corelație organică cu logica dezvoltării fenomenelor și proceselor reale, marcate de notele specifice evidențiate de cunoașterea științifică.

Indiferent de calea de dezvoltare, trecerea unei localități rurale la statutul de oraș presupune o perioadă relativ îndelungată în care au loc numeroase schimbări în structurile economice ale acestor localități, în creșterea valorii sociale a muncii investite, în structurile sociale și profesionale ale populației din localitățile implicate și din zonele de influență ale acestora, în calitatea vieții tuturor oamenilor muncii din aceste localități.

O caracterizare mai generală ar urma să rețină ca particularități ale fiecăruia dintre cele două modele de constituire și dezvoltare urbană următoarele :

1. Orașele apărute ca rezultat al amplasării unor obiective industriale de interes național sînt mai puțin numeroase, dar, tind, de regulă, a se dezvolta ca orașe de mărime mijlocie și uneori ca orașe mari. Mărimea lor nu este determinată numai de volumul forței de muncă solicitat de obiectivul industrial care a generat dezvoltarea urbană ; există numeroși alți factori în funcție de care se poate prognoza mărimea probabilă a localității, dar variațiile cele mai mari pot fi date de doi dintre aceștia, și anume : a) necesarul de personal solicitat de instituțiile și serviciile sociale preconizate a se dezvolta în raport de necesitățile urbane ale colectivității umane constituită din forța de muncă a organizației (organizațiilor) economice de bază ; b) modul de constituire a structurilor socioprofesionale.

2. În orașele din această categorie ponderea cea mai mare o au, de regulă, activitățile de tip industrial. Activitățile agrare sau agroindustriale urmează să se desfășoare fie de către populații urbane din cadrul orașului constituit (cazul localității Turceni), fie de către populații rurale din cadrul localităților rurale subordonate orașului constituit. Această delimitare funcțională este determinată nu în mod arbitrar, ci de natura activităților industriale care a generat dezvoltarea urbană. Nu este exclusă însă nici combinarea celor două situații menționate. Și într-un caz și în celălalt este deosebit de important să fie cunoscută natura funcțiilor comunității umane pentru că în raport de aceasta se direcționează politica în domeniul formării și utilizării eficiente a forței de muncă.

3. Orașele de tip agroindustrial apar și se dezvoltă ca localități urbane relativ mai mici, dar în *Programul-Directivă de dezvoltare economico-socială a României în profil teritorial* se prevede creșterea considerabilă a ponderii acestora în ansamblul localităților urbane din țara noastră. Numai în perioada 1981–1985 se vor transforma în orașe agroindustriale încă 140 centre comunale¹. În cadrul orașelor din această categorie

¹ *Programul-Directivă de dezvoltare economico-socială a României în profil teritorial în perioada 1981–1985*, București, Edit. politică, 1979.

ponderea activităților o dețin, de regulă, cele de tip agroindustrial. Aceasta nu exclude însă dezvoltarea unor organizații economice de tip industrial propriu-zis. Dimpotrivă, transpunerea în viață a politicii consecvente a partidului de a fi utilizate eficient toate resursele materiale și de muncă locale presupune realizarea a numeroase unități cu caracter industrial de interes republican și local.

4. Pentru politica în domeniul organizării și conducerii localităților în devenire urbană prezintă un interes deosebit dinamica structurii socioprofesionale a populațiilor din cele două tipuri de localități și din zonele de influență ale acestora.

În alegerea zonelor și localităților în care se implantază mari obiective de interes republican se au în vedere, prin însăși conținutul politicii partidului nostru, două situații: existența în zonă a materiilor prime necesare activității industriale preconizate și dezvoltarea armonioasă, echilibrată a tuturor județelor țării. Fiind zone mai puțin dezvoltate economic (și mai ales industrial), populația locală a migrat de-a lungul anilor în alte centre și zone industriale mai dezvoltate. Acesta este cazul comunei Turceni.

Timp de aproape trei decenii după 1944 în structura socioprofesională a populației comunei nu s-au produs schimbări calitative profunde. Avem în vedere faptul că ocupațiile predominante în zonă au rămas cele de natură agricolă și în concordanță cu acestea s-au reprodus structurile profesionale de tip agrar. Aceasta este caracteristic însă pentru forța de muncă ocupată în comună. Dacă ne referim la întreaga populație, observăm o evoluție comună în linii principale pentru toate zonele rurale: deplasări ale populației din agricultură spre activități de tip industrial. Modul în care se realizează aceste deplasări, mobilurile lor, consecințele asupra persoanelor implicate, asupra familiilor acestora sau asupra proceselor economico-sociale și politice din interiorul comunității rurale capătă numeroase note specifice asupra cărora ne vom opri în cele ce urmează.

Sfârșitul deceniului cinci și începutul celui de-al șaselea, perioadă din istoria dezvoltării țării caracterizată prin amplificarea obiectivelor industriale existente, refacerea acestora după război etc., marchează începutul procesului de deplasare a forței de muncă. Două sînt caracteristicile principale ale migrației în această perioadă. Prima se referă la faptul că majoritatea covârșitoare a celor plecați sînt bărbați de vîrstă medie sau chiar destul de înaintată. Toți aceștia sînt capi de familie, iar tineretul necăsătorit fiind doar o excepție. Tineretul de vîrstă școlară este încurajat în cadrul familiei să urmeze școala pînă la terminarea ciclului elementar după care mai mult de jumătate urmează școli medii, tehnice și profesionale. Este perioada cînd învățămîntul gratuit, pentru prima dată în istoria societății noastre, generează aspirații spre promovare social-culturală și profesională. Femeia rămîne în multe cazuri capul familiei. În acest context, au loc numeroase modificări în structura și funcțiile familiei rurale; slăbește controlul exercitat tradițional de către tată prin autoritate; e vizibil dezinteresul copiilor pentru moștenirea proprietății și creșterea autonomiei acestora în cadrul relațiilor familiale; sporesc funcțiile societății în exercitarea controlului și educarea tinerei generații; are loc un accentuat curs de scădere a natalității etc.

O a doua trăsătură caracteristică procesului de migrație, care contribuie complementar primei caracteristici la evoluția proceselor amintite, este faptul că plecările se fac în marea lor majoritate foarte departe de comuna natală. În această perioadă în jud. Gorj și județele limitrofe se dezvoltă foarte puține obiective industriale mari. Se constată, deși în ponderi mai mici, plecări ale populației chiar din mediile urbane. Aceste plecări sînt însă gîndite a fi temporare și practic au fost temporare. Perioada caracterizată poate fi apreciată ca întindere desfășurîndu-se într-un interval de timp de 6—7 ani.

Deceniul al 7-lea a marcat (rezultat firesc al multiplelor transformări economice, politice și sociale care au avut loc la scara societății naționale) noi tendințe și procese în structurile sociale ale ruralității românești și deci și ale comunității rurale analizate. Această perioadă și cea care a urmat este mai bogată în conținut și mai complexă prin natura manifestărilor concrete ale vieții sociale. Într-un anumit plan, trăsăturile comune au o determinare în factori fundamentali ai vieții economice și sociale. Generalizarea relațiilor de producție socialiste implică fiecare organizație politică-administrativă, fiecare organizație economică și instituție socială și chiar fiecare cetățean, în aria intereselor generale ale societății naționale. În alt plan, notele specifice în care se realizează și se manifestă viața concretă sînt mai variate, mai bogate în conținut, ca urmare a diversificării tipurilor de activitate, a lărgirii diviziunii muncii, a dezvoltării autonomiei locale în contextul democratizării accentuate a vieții politice și economice-sociale.

Pe acest fond general, structurile sociale ale satului capătă valori noi. Cooperativa începe să fie tot mai mult organizația economică centrală, polarizînd interesele mării majorități a populației rurale. Participarea la acțiuni comune, la organizare și conducere, la elaborarea programelor de dezvoltare — toate acestea sînt activități practice și realități obiective care generează și stimulează formarea unei conștiințe noi. Trăsăturile caracteristice ale țărănimii cooperatiste ca clasă nouă se formează și se dezvoltă concomitent cu procesul de constituire în mediile rurale a unor detașamente relativ mari de muncitori. Procesul este desigur complex și contradictoriu. În cadrul acestei structuri au loc, în perioada pe care o analizăm, tendințe relativ diferite de cele prezentate anterior. Respectiv, deceniul șapte și opt marchează o etapă nouă în dezvoltarea generală a societății românești. Caracteristica esențială a acestei perioade este stabilirea unui echilibru între nivelurile de dezvoltare ale tuturor zonelor țării. În acest context începe un proces amplu de industrializare a județului Gorj și a celor limitrofe.

Miscările de populație din comuna Turceni se desfășoară pe alte coordonate și cu consecințe diferite celor din prima perioadă. Populația plecată în zone îndepărtate începe să se retragă: o parte (cei în vîrstă) revin în activități agricole, altă parte se integrează în activități industriale desfășurate în județ. Industria minieră dezvoltată în Motru și Rovinari este principala forță de atracție. Începe însă deplasarea spre activități industriale a unui mare număr de tineri care, de regulă, se califică la locul de muncă sau în școli specializate. Fenomenul este însoțit de un altul care va influența negativ calitatea forței de muncă într-un viitor relativ apro-

piat. Este vorba de faptul că între anii 1960—1974 se constată tendințe (cu ponderi statistice semnificative) de încadrare în activități productive a populației școlare care n-a terminat studiile școlii generale. Fenomenul este generat și de o acută cerință de forță de muncă dar este stimulat și de părinții dornici de sporirea veniturilor familiale. Agricultură din această zonă nu oferea nici pe departe venituri apropiate cu cele din industrie. În același timp, sînt satisfăcute nevoile sociale ale indivizilor și grupurilor familiale. Nefinalizarea perioadei de școlarizare devine însă un important factor de influențare a calității forței de muncă și a personalității muncitorului. Noile reglementări privind perfecționarea sistemului de învățămînt, în deplină concordanță cu nevoile actuale și de perspectivă ale producției, aduc nu numai un echilibru între calitatea forței de muncă și cerințele producției moderne, ci și un nivel calitativ nou în dezvoltarea vieții cultural-spirituale a populațiilor rurale și urbane.

Importante schimbări în structura socioprofesională a populației au loc odată cu amplasarea în această comună a unui obiectiv industrial de interes național: Centrala termoelectrică-Turceni (1972). Toate procesele economico-sociale din comună iau un curs nou: mii de persoane sînt integrate în activități industriale chiar în localitate; Turceni devine un puternic centru de atracție a forței de muncă dintr-o zonă relativ mare; se dezvoltă alte unități industriale și mai ales serviciile sociale; se trece la un amplu proces de dezvoltare urbană a localității.

Unul din primele fenomene manifestate încă de la începutul procesului de urbanizare al localităților rurale este schimbarea raportului dintre populația localnică și cea venită în localitate. Desigur, acesta este un fenomen consecință, dar trebuie studiat ca atare pentru că implantarea unui obiectiv sau a mai multor obiective industriale într-o comună rurală nu înseamnă în mod automat și devenirea urbană a acelor localități. Analiza cîtorva exemple pe care noi le cunoaștem și mai ales analiza cazului Turceni relevă faptul că dezvoltarea urbană presupune un ansamblu mai larg de activități și o anumită structură a acestora: În primul rînd, cel puțin cîteva dintre tipurile de activitate trebuie să solicite forță de muncă calificată prin școli speciale. În al doilea rînd, activitățile industriale să se desfășoare pe o lungă durată de timp. Aceste două condiții generează procesul de permanentizare a forței de muncă venită din zonă. Se declanșează ulterior alte procese în planul relațiilor social-economice. Dezvoltarea structurilor familiale marchează începutul procesului de stabilizare a populațiilor venite și creșterea numărului de locuitori ai viitoarei comunități urbane preponderent pe această cale pînă la un anumit punct. Acest aspect poate să aibă valori diferite în funcție de intensitatea proceselor economice.

În comuna Turceni, de la declanșarea activităților în cadrul șantierului centralei termoelectrice și pînă în prezent au venit, ca forță de muncă calificată și necalificată, zeci de mii de oameni. Avem în vedere desigur inclusiv pe cei care au lucrat fie și numai cîteva zile. În urma recensămîntului sociologic efectuat pe bază de fișe individuale asupra întregii populații care își desfășoară activitatea în comună, s-a constatat că la începutul anului 1979 lucrau 1 205 persoane venite din alte localități și în principal din comune situate la distanțe între șapte și douăzeci de kilometri. Peste

87 % din totalul populației venite este calificată prin școli profesionale și s-a stabilit în comună.

Treptat începe să crească numărul populației localnice ocupată în activități industriale și în servicii. Această creștere se realizează fie prin reîntoarcerea populației plecate din localitate în alte activități industriale din zone îndepărtate, fie prin pregătirea tineretului în școli profesionale, licee de specialitate etc. În total lucrează în comună 1 602 persoane (localnici și sosiți din alte localități) calificate în școală. Peste 80 % din aceștia sînt tineri sub 30 de ani. Locuri de muncă necalificată sînt foarte puține. Populația mai în vîrstă și fără calificare nu poate fi deci implicată în activități de tip industrial.

În această situație, structurile sociale și profesionale, create ca urmare a dezvoltării economice, determină, la rîndul lor, o restructurare a vieții economice în zonele de influență a centrelor urbane nou create. De fapt, orașul propriu-zis se dezvoltă, ca arie de cuprindere în spațiul unui singur sat (satul centru), celelalte sate rămîn să continue activitățile agricole. Dar, în condițiile unei zone agrare a orașului industrial-agrar nu mai este posibil a fi menținute structurile agrare clasice. Se cer investiții și programe științifice elaborate pentru dezvoltarea unei agriculturi intensive și specializate mai mult chiar decît în zonele predominant agricole. Impun această orientare chiar structurile socioprofesionale determinate de noile condiții economice. În plin proces de dezvoltare orașul și viața sa economică absorb o mare cantitate de muncă și în special calificată. Productivitatea muncii mai mare în industrie și, în consecință, o mai bună retribuție, lasă tot mai puțin cîmp intereselor spre activități agrare. Nici chiar femeile nu pot fi stimulate spre acest gen de activități în condițiile în care, fie că există posibilități de a lucra în servicii, fie că de obicei lucrează una sau două persoane din familie în industrie și în acest fel se asigură existența familiei. Cercetări efectuate în decursul unor intervale de timp de 5 ani au arătat că femeile care-și declară profesia de casnică au crescut cu 21 % în 1979 față de 1974. Iată de ce considerăm că se impun eforturi de gîndire și financiare pentru dezvoltarea unei agriculturi de mare randament, care să asigure venituri apropiate de cele din industrie și mai mari decît cele din servicii. Comitetul comunal de partid Turceni a îndrumat conducerile cooperativelor agricole în acest sens și programele de dezvoltare economico-sociale pe perioada 1981—1985 vor include o seamă de măsuri pe această linie. În mod concret se prevede să se dezvolte, prin utilizarea aburilor și a apei calde de la centrala electrică, un mare complex de sere. Această orientare este în corelație și cu nevoile de aprovizionare a populației, ocupate în industrie, construcții și servicii, cu legume și cu produse agricole în general.

5. Cercetările efectuate în comuna Scornicești scot în evidență caracteristici specifice ale procesului de devenire urbană a orașelor agroindustriale. Din analiza întreprinsă credem că prezintă un interes deosebit pentru orientarea actului de conducere și organizare a activității economico-sociale și politice a localităților programate a deveni orașe agroindustriale următoarele aspecte teoretice și practice.

a. Comunele rurale incluse în programele de urbanizare ale județelor sînt, în toate cazurile, localități relativ mari și care prin ritmul de dezvoltare și modernizare a activităților agrare și agroindustriale capătă

putere de atracție pentru populațiile din localitățile limitrofe. Populația majoritară implicată în procesul de urbanizare este cea constituită istoricește în limitele teritoriale ale comunei rurale. În acest caz, funcțiile integratoare ale valorilor sociale și ale modelelor de acțiune și comportament, proprii comunității, se exercită cu o intensitate mult mai mare decât în cazul localităților care se dezvoltă prioritar pe seama populațiilor sosite din afară. Din cele peste 4100 persoane care lucrează în activități agrare, industriale, de preindustrializare și prestări de serviciu în unitățile din satul Scornicești (centrul de comună) circa 860 locuiesc în comunele limitrofe și numai 160 sint sosite din alte județe ale țării;

b. Stabilitatea populației locale se explică prin faptul că încă de la început cooperativa agricolă de producție s-a constituit ca o organizație economică puternică, fiind factorul economic fundamental pentru stimularea intereselor materiale ale populației locale. Modernizarea agriculturii s-a realizat în mod constant atât în ceea ce privește conceperea unui sistem de culturi și activități corespunzătoare condițiilor locale cât și prin introducerea tehnicilor și tehnologiilor moderne în agricultură. Creșterea capacității productive a pământului prin aplicarea metodelor științifice (afinarea adâncă în benzi, calcarizare, aplicarea îngrășămintelor organice, irigații, promovarea soiurilor de plante în funcție de condițiile pedoclimatice locale etc.) a fost o preocupare permanentă a conducerii cooperativei agricole. Realizarea producțiilor medii la hectar de peste 6 000 kg la grâu și peste 8 000 kg boabe la porumb, timp de mai mulți ani, este expresia unui echilibru între elementele constitutive ale sistemului de cultură agricolă (condițiile pedoclimatice, calitatea biologică a organismelor vii și calitatea profesională a muncitorului agricol) singurul care permite creșterea valorii sociale a muncii în agricultură până la nivelul transformării acesteia într-o variantă a muncii industriale. Trecerea la agricultura de tip industrial a determinat mutații substanțiale atât sub raportul calificării, cât și al structurii socioprofesionale a populației comunei;

c. Apariția unităților de tip industrial propriu-zis (Fabrica de confecții, Întreprinderea de pompe și subansambluri auto) determină accelerarea procesului de urbanizare a localității. Creșterea numărului personalului muncitor, stabilirea în localitate a populației tinere sosite impun, pe de o parte, modernizarea serviciilor sociale existente și înființarea altora, iar, pe de altă parte, dezvoltarea fondului de locuințe. În cazul comunelor rurale în devenire urbană aceste două componente ale procesului de urbanizare trebuie să fie precedate de constituirea structurilor economice de bază ale viitorului oraș agroindustrial. Acest raport este determinat de volumul fondurilor materiale și financiare ale unei localități cu statut de comună rurală, dar în același timp și din nevoia de a realiza un echilibru între dezvoltarea economică și valorile social-umane și profesionale ale forței de muncă. Un rol deosebit de important în această direcție îl au instituțiile școlare.

Organizat pe profilele de bază ale economiei locale (mecanizarea agriculturii, mecanică fină, confecții, electrotehnică, alimentară), liceul agroindustrial din Scornicești pregătește peste 1000 de elevi (clasele

IX—XII) ca muncitori calificați pentru nevoile actuale și de perspectivă ale întreprinderilor agricole și industriale;

d. Urbanizarea localității Scornicești este un proces în plină desfășurare: s-au creat în această localitate structurile economice care să asigure o puternică dezvoltare a producției agricole și industriale; în comună lucrează peste 3 500 de muncitori calificați prin diverse forme școlare pentru meseriile care le desfășoară; s-au construit circa 200 de apartamente, iar în anul 1980 sint planificate încă 400 de noi apartamente etc. Dar urbanizarea populației (asimilarea valorilor morale, politice și ideologice proprii societății socialiste, creșterea continuă a competenței profesionale, îmbunătățirea continuă a nivelului de trai și a condițiilor de viață etc.) a constituit și constituie una din direcțiile fundamentale de activitate practică-politică a organizației de partid locale. În condițiile unui cămin cultural cu o singură sală de spectacole își desfășoară activitatea peste 1500 de artiști amatori, care numai în anul 1979 au prezentat circa 1000 de spectacole în comună, în alte localități din țară și chiar în străinătate. Căminul cultural, școala, terenurile de sport au devenit locuri permanente de desfășurare a activităților culturale, științifice, iar unitățile agricole moderne și întreprinderile industriale terenuri de materializare în bunuri și valori, care asigură dezvoltarea viitoare a localității și transformarea acesteia într-un viitor oraș agroindustrial modern.